אויפן גליטשיגן וועג

א שפאנענדער ראמאן פון אידישן לעבן אויף דער זייט ים

געשריבען פון
פארפאסער פון
„אונטערוועלט"
מאקס סארדעל
(נאכדרוקען פארבאטען)

קאפיטעל איינס.

פראלאג

ביים ברעג פון האריזאנט, אין מערב זייט אין געשטאנען א גרויסע, רויטע פון, וועלכע האט געקוקט אזוי ווי מיט א ריזיג־פייערינג אויג אויף דער נאכט. וואס האט זיך גערוקט מיט איהרע שאטענס פון ווייטע, אומבאקאנטע וועלטען, זוכענדיג צו פארטרייבען דעם טאג. ס'איז געווען בין־השמשות, ווען די לעצטע ליכטיגקייט פון טאג זוכט צו קעמפען געגען די אנקומענדיגע שאטענס פון דער נאכט. ס'איז געווען דער מאמענט, ווען איין גרויסע קראפט פיהלט זיך געצוואונגען אפצוטרעטען איהר הערשאפט צו א צווייטער, פיעל שטארקערער מאכט. ס'איז געווען אפעס טראגישעס אין דעם מאמענט, אבער קיינער האט אויף דער דאזיגער טראגישקייט זיך ניט אומגעקוקט.

ווייל שעהן איז געווען דער דאזיגער זון־אונטערגאנג, אזוי שעהן, אז עס האט כמעט דאס אויג פארכאפט. די גרויסע זון איז געווען אזוי ווי איינגעטונגען אין בלוט. זי איז געליבען היינגען, ביים ברעג הימעל, אזוי ווי מיט אן איבערגעשניטענעם האלז. פון וועלכען אן האט זיך גענאסען בלוט. און די אפשפיגלונג פון דעם דאזיגען בלוט האט זיך צוליינג אין רויטע שטראהלען אויף די ברעג און אויף די פעלדער און אויף די שפיצען פון דיי ביימער און אויף די דעכער פון די הייזער, און אויף די פלאכע, שפיגעלדיגע פענסטער. יעדער שויב, האט זיך געקאכט, איז אליין איינגעטונקט אין בלוט.

עס איז געווען א יום־טוב'דיגער אוועגנט. דער הימעל איז געווען לויטער און דורכזיכטיג בלוי. און אזוי לויטער אויגען פון די מענשען, וועלכע האבען אנגעפילט, די רויטיגע נאסען פון דער גרויסער שאדט. זייער יום־טוב'דיגער טומעל און זייער זארגלאזער געלעבטער האט נאך שעהנער און פייערליכער געמאכט דעם דאזיגען פארנאכט. און ווער וואס דאמאלסט צייט געהאט זיך אפצושטעלען אויף א ווייל און א קוק טאן אויף דעם שעהנעם, בלוטיגען אונטערגאנג פון דער זון, און אויף דעם לעצטען, פארצווייפעלטען קאמף וואס דער טאג האט געפיהרט געגען דעם אנקומענדיגער נאכט?

ס'איז געווען דער סוף פון א פרעהליכען, יום־טוב'דיגען טאג אין דאס אנקומען פון א נאך פרעהליכערער, נאך דעם פערטען יולי, דער פרעהליכער פייערליכער הימעל.

יום־טוב פון עדר אמעריקאנער זעלבסט־שטענדיגקייט. דעם גאנצען טאג האבען מחנות מענשען געשטראמט ארויס פון שטארט. און די וואס האבען ניט געקענט אוועקפאהרען ווייט, האבען זיך פארקליבען אין דעם שעהנעם פערמאנט פארק. ביי די ברעגען פון סקולקול רייווער, און אין דעם שעהנעם וואורסיד פארק, וואו רוישיגע מוזיק האט געשפילט פון אלע זייטען, וואו פארלאך האבען זיך געשיפט אויף דעם קליינעם, לויטערען טייכעל, און וואו יונג־וואר האט געשטיפט אין דעם העל־באלויכטעגעם קריסטעל פול. עס האט געאטעמט מיט פרייליכקייט און מיט יונג לעבען פון אלע זייטען.

און ווער האט זיך געקענט פארשטעלען, אז אין אזא מאמענט פון פייערליכקייט, אין אזא מאמענט ווען די גאנצע וועלט איז, דאכט זיך, איינגעהילט אין פרייד, געפינען זיך מענשען, וואס טראכטען פון טויט?

קיין איינעם פון די פרעהליכע מענשען אין פערמאנט פארק; קיין איינעם פון דער פרעהליכער יוגענט ארום דעם סקולקיל רייווער, אין וואודסייד פארק און אין קירסטעל שווים־פלאץ — קיין איינעם פון די דאזיגע מענשען האט אין דעם דאזיגען לויטער־פרעהליכען פארנאכט ניט געקענט קומען אויפ'ן גערענק אזא זאך ווי טויט. גלייך ווי דער טויט האט גאר קיינמאל קיין מענשליך־לעבען פון דער וועלט ניט אוועקגערוירט.

און דערפאר איז עס געווען אזוי מאדנע, און דערפאר האט עס געווירקט אזוי ווי א בלייץ פון דעם קלאהרען, לויטערען הימעל, ווען עס האט זיך פלוצלונג צוטראגען צווישען די פרעהליכע מענשען די מורא'דיגע נייעס, אז —

א יונגע פרוי איז, פאר הונדערטער מענשען אין די אויגען, ארונטערגעשפרונגען פון דער דזשיאראד עוועניו ברייק, איין בער'ן סקולקיל רייווער, און איז אין איין מאמענט פארשלונגען געווארען פון די טונקעלע כוואליעס.

מענשען, אין די עצהנדליגער, האבען דאמאלסט שפאצירט איבער דער ברייק, מען האט יענעם אוועגנט זיך־געגרייט צו וואסער־רעיסעס אויפ'ן סקולקיל טייך. באלונען האבען זיך געטראגען אין דער הויך און האבען זיך אזוי גראציעז געוויגט אין דער לופט. גרויסע אפאראטען זענען געשטאנען גרייט, צו ווארפען זייער ליכט אויפ'ן וואסער, ווען עס וועט טונקעל ווערען. מאשינען זענען געווען גרייט, ארויסצושיסען זייער פייערווערק צום הימעל.

און פונקט דאמאלסט האט עס פאסירט.

פונקט דאמאלסט האט אזוי ווי א מורא'דיגער אויסגעשריי זיך ארויסגעריסען פון די העלזער פון די הונדערטער מענשען, וועלכע האבען אזוי זארגלאז שפאצירט איבער דער ברייק און ביי די ברעגען פון טייך. פונקט דאמאלסט איז די גאנצע פרעהליכקייט אויף א מאמענט איבערגעריסען געווארען אזוי ווי דורך אן אומנאטירליכע קראפט.

— וואס האט פאסירט? וואס איז געשען?

אזוי האבען געפרעגט די דערשראקענע מענשען איינער ביים אנדערען, בעת יעדער איינער האט זיך געשפארט פאראויס, צום צענטער פון דער ברייק, אזוי ווי דארט וואלט פארגעקומען עפעס אויסערגעוועהנליכעס, עפעס אומנאטירליכעס. דאס געדרענג פון די מענשען איז פון מינוט צו מינוט געוואכען גרעסער, אבער קיינער האט אויף קלאר ניט געוואוסט, וואס עס איז אין דער אמת'ען דארט פארגעקומען.

ערשט שפעטער, ווען דער טומעל האט זיך אביסעל איינגעשטילט און דער עולם האט זיך אנגעהויבען צוריקקעהרען צו זיין יום־טוב'דיגער שטימונג — ערשט דאמאלסט האבען מענשען, וועלכע זענען געווען אין דער מיט פון דער ברייק, דערצעהלט וואס עס האט פאסירט.

— פלוצלונג — האבען די דאזיגע מענשען דערצעהלט — האט א יונגע פרוי זיך געגעבען א שטעל־אויף אויף דער פארענטשע פון דער ברייק, האט פארוואורפען די הענט אין דער הויך, און איין דער וואס־וועג איז זי מיט'ן קאפ אראפ געפליגען פון דער ברייק אין וואסער אריין.

— ווער איז די פרוי? — האבען ארומיגע מענשען געפרעגט.

— ווער ווייסט? — איז געווען דער ענטפער.

— זי איז טאקע דערטרונקען געווארען?

— ווער ווייסט? מסתמא אזוי. וואס־זשע, דאס וואסער לאזט אזוי גיך ארויס א קרבן?

— א שעהנע געווען?

— דאכט זיך אזוי.

— א רייכע געווען.

— דאכט זיך אזוי.

— שעהנע קליידער געטראגען?

אין דער טומעל איז געווארען אלץ גרעסער ארום די דאזיגע מענשען, וואס האבען געוואוסט צו דערצעהלען אזוי פיעל איינצעלהייטען, און דער געדרענג ארום זיי איז געווארען אזוי גרויס, אז עס איז געווען א געפאהר, אז די ברייק וועט זיך אנהויבען ברעכען אונטער זייערע פיס.

אבער א מינוט שפעטער האט דער עולם זיך געהאט אנגעווענט מיט די איינצעלהייטען פון דער טראגעדיע, און מיט דעם זעלבען אימפעט, מיט וועלכען מען האט זיך פריהער גערייסען צו דערגעהן אלע איינצעלהייטען, מיט דעם זעלבען אימפעט האט מען זיך איצט גערייסען אלץ צו פארגעסען און הנאה האבען פון דער שעהנער פארשטעלונג וואס האט זיך אנגעהויבען אויפ'ן סייך. דאס וואסער איז מיט אמאל באלויכטען געווארען פון צעהנדליגער גרויסע עלעקטרישע רעפלעקטארען, ווייסע שטראמען ליכט האבען זיך געצויגען איבער דער ברייט און איבער דער לענג פונ'ם סייך. און אנטקעגען דעם דאזיגען קינסטליכען ליכט האט דער הימעל איצט אויסגעפוקט פינסטער און שווארץ ווייטינס, און די לויטערע, העל־פינקלענדיגע שטערען האבען זיך צו קאנקורירען מיט דער עלעקטריק פון דער היינטיגער צייט.

צוריק האט זיך אנגעהויבען דאס פרעהליכער, יום־טוב'דיגער לעבען, וואס איז ערשט א ווייל פריהער שיעור ניט איבערגעריסען געווארען דורך יענער אומ־באקאנטער פרוי, וועלכע האט זיך אויסגעטרעגען פון דער וואסער אויפ'ן